

Három király

A napokban jelent meg két kötetben Krúdy Gyula három történelmi regénye, a »Mohács«, a »Festett király« és »Az első Habsburg«. A kiadó »Három király« nevet adta gyűjteményes kiadásnak. Mindkét regény a tizenhatodik századot elelőzi meg, a kettős királyválasztás korszakát, midőn Zápolya János, a »Festett király« mérkőzött az »első Habsburggal«. Krúdy Gyula 1920-ban szívesen kalandozott a történelemben. Egyik legérdekesebb kísérlete a tatárjárásról írta »Templárius« címen s bár ez a kísérlete befejezetlen maradt, mégis legérdekesebb művei közé tartozik. Krúdy a »Három király«-ban a történelmet, a »nagy eseményeket« helyezte regény középpontjába, hanem az ember életét álmódta vissza. A tatárjárásról szóló regényének alakja egy templárius lovag, aki a kulcs a kortörténelem. Mindent megmagyaráz, amit a magyar történelem tartottunk. Mint egy hatalmas fáklya bevilágítja a történelmi avart, a véres, régi tájat, a sötét sötét s vad történelmi indulatoktól eltorzult emberarcokat.

A »Három királyban« összefoglalja Krúdy későbbi írta, bennük is hű maradt módszerével. A »Festett király« például Zápolya János tokaji szüretével kezdődik. A »vajda« a prészáz előtt a szünnyad, majd a szünnyad, szünnyad, hogy mi fő a szünnyad, óriási étvággyal eszik, a szünnyadai küszködnek tragikus sorsukkal, az álomkórral, igazi szünnyad, de közben követeket ad és királyságon töri a fejét. A szünnyad akarja érteni Zápolya János kegyetlenségétől és lágy tétovázástól végletes életét, aki eddig tudta összeegyeztetni a temesvári győzést, a vérbosszúnak kegyetlenségét a későbbi »jám-vajda«-val, olvassa el Krúdyt a későbbi válságára választ nyer. Krúdy sikerült Zápolya emberi lényét megfogatnia s mi több: tökéletesen ábrázolnia.

Az is fölötté érdekes, hogy Krúdy »király-regényei« Szerémi György krónikájára támaszkodnak. Szerémi György Zápolya udvari tanácsosa volt, de lélekben mindig a nép híve maradt. Krónikájában történelmi kincsésbánya a Mohács előtti időkről, Dózsa György vezéről és a kettős királyválasztás korszakáról. Szerémi latinnyelvű krónikája, mely a népi történelmszemlélet első nagyarányú magyar megalkotása, nagyon lebecsülte, az »első magyar történet« s történetírás. Krúdy Gyula azonban felismerte az ember igazságait és gazdag életét s bátran beolvastotta regényeibe. Azóta egyik történészünk, László rehabilitálta Szerémi Györgyöt, de igen jellemző, hogy a magyar író ebben a dologban a tudomány előtt járt.

Krúdy Gyula természetesen történelmi regényeibe is beleszővi a magyar táj és élet egész esztétikáját. A »Festett király«-ban például olykor a tokaji szüret és a tokaji szünnyad mélyvillatú elégiájába helyez. A szünnyad és a történelmi sors vitalanságát szüntelenül áttöri a szünnyad halhatatlan életének s örök életének záporozó sugaraival. Senki sem fejezte ki ennyire tökéletesen a magyar táj természetes szépségét s földünknek lelkét. Szegény, szegény megportyázott tájunk és szegény, legázolt mezőink, fonnyadó

virágaink s a hervadásra kényszerített, balsorsra ítélt magyar életanyag Krúdyban virágzott ki rendkívüli bujasággal, kozmikus pompával. Nemcsak prózaíró volt Krúdy, hanem költő is, egyetlen magyar író sem írt még ennyire költői prózát, senki sem vitt a regénybe és a novellába ekkora költői szabadságot, ennyi lírai fölényt.

Természetesen Krúdy történelmi regényei a legszabatosabbak. Többi műveiben sokkal jobban érdekli az élet és az ember mágikus légköre és sugárzása. Történelmi regényeiben azonban eseményekhez kell tartania magát, csak persze: az eseményeket s a figurákat megfürösztözi a maga »aranyfürdőjében«. Mindenestre ez a három regény a legjobb bevezető Krúdy Gyula világába. Aki nem ismeri műveit, kezdje történelmi regényeinek, a többiben talán megszedíti az író légkörének mérhetetlen gazdagsága, keleti bujasága, de történelmi regényeiből mérsékeltebben árad a sajátos Krúdy-

levegő, tehát hozzácsokhat az olvasó.

E három regény új kiadása irodalompolitikai szempontból is esemény. A kiadók lassanként ráébrednek, hogy érdemes dolog a közelmult elfelejtett magyar íróinak ébresztése. Kaffka Margit műveinek új kiadása diadalutat jár. Török Gyula nemrégiben kiadott regénye szép sikert aratott. Nemsokára megjelenik Cholnoky Viktornak is egyik legszebb novelláskönyve. Más kiadók még mélyebbre merészkednek, így rövidesen könyvpiacon jut Bornemisza Péter »Ördögi kísértések« című munkája, mely tágas ablakot nyit a magyar 16-ik század lelkisége felé. Remélhetőleg e szép példákat a komoly kiadók valamennyien követik. Talán-talán mérséklődni fog a huszad-harmincadrendű külföldi »slágerkönyvek« riasztó áradata. A tegnapi s régi magyarság divatba jön, a divat pedig méltó kultusszá érik. S így: együtt lesznek, hozzáférhetővé válnak azok a művek, azok a szellemi kútfők, melyeknek természetes hatása magyar tudatot teremt a lelkünkben.

Az új világháború legsúlyosabb napjaiban különös jóleséssel állapítjuk ezt meg.